

Miroslav Pera

IZ NAJSTARIJE PROŠLOSTI KAŠTELA

UDK 939. 8:801. 311 (497.13 Kaštela, okolica)
Izvorni znanstveni članak
Primitljeno: 5. V 1991.

Miroslav Pera
58 000 Split

U svom članku autor identificira Ilire kao jedne od najstarijih stanovnika Kaštela. Oni su doselili u Kaštela u prahistoriji, a ostavili su tragove svog prisustva u brojnim toponimima i oronimima, kao i brojnim tumulima.

ILIRI

I.

Najstarije dokaze o svojoj prisutnosti čovjek je ostavio u Mujinoj pećini na zapadnom dijelu Kaštelanskog polja. Ti ostaci se cijene na starost od oko 50.000 godina,¹⁾ ali ih je premalo i nisu dovoljno proučeni a da bi se moglo nešto preciznije reći o tim najstarijim stanovnicima Kaštela.

Mnogo više ostataka svoje nazočnosti u Kaštelima ostavili su Iliri. O Ilirima postoji brojna literatura. Stoga se o njima može nešto više reći.

Tko su Iliri? To su najkraće rečeno: balkanski stočari indoevropskog jezika koji su se naselili na Balkanu oko 2.000 godina prije n.e. (a neki i kasnije – oko 1.000 godina pr.n.e.). Do jedne velike seobe raznih plemena, kako to smatra Dow, bilo je došlo na Balkanu i Maloj Aziji (Anatoliji) najprije oko 3.000 godina pr.n.e., a zatim oko 2.000 godina pr.n.e. Ova druga seoba potpuno je izmijenila etničku sliku Balkana.²⁾ Gibanja raznih plemena od Urala i Volge pa do evropskih obala Atlantika bila su, kako to misli Schaeffer,³⁾ posljedica velikih suša, što je tjeralo stočarska plemena na kretanja u potragu za dobrim pašnjacima, jer je stoka bila uvjet njihove egzistencije. To je dovelo i do sukoba novih pridošlica sa starincima i uništenja stare neolitske kulture. Ova gibanja oborila su se, uglavnom, s Istoka na Podunavlje i Balkan.

M. Gimbutas smatra da je prva invazija plemena stočara (pa i zemljoradnika) zahvatila oko 2.300 godina pr. n.e. zapadnu Ukrajinu, Bugarsku,

Grčku i zapadnu Anatoliju, a druga, oko 2.000 godina pr. n.e. centralnu i sjevernu Evropu.⁴⁾ Tek ova druga seoba (oko 2.000 godina pr. n.e.) zahvatila je i zapadni Balkan, tj. i naše (srednjodalmatinske) krajeve. Tada je stvoren osnovni supstrat za kasniju genezu ilirskih plemena na podlozi etničkih grupa doseljenika iz centralne Evrope i Podunavlja. Te novonadošle grupe asimilirale su preostalo starije domaće eneolitsko društvo.⁵⁾

Sljedeća velika seoba (tzv. dorska ili egejska) oko 1.000 godina pr. n.e. zahvatila je najjače i naše srednjodalmatinske krajeve. Prava ilirska epoha nastaje u srednjodalmatinskim krajevima tek oko 1.000 godina pr. n.e.⁶⁾

Bosch Gimpera je sve ovo sažeo u sljedeći zaključak: "Iliri su stanovnici slavonsko – dinarskog područja, a produktat su neoneolitske indoeuropeizacije iz Podunavlja i kasnije infiltracije lužičke kulture sa sjevera."⁷⁾

II.

Najstariji Iliri u Kaštelanskom polju, na Kozjaku i u Kaštelanskoj zagori bili su *Bulini* i *Hilini* (*Hilejci*). Tako ih naziva Pseudo – Skilaks, grčki pisac koji je živio potkraj II. stoljeća pr. n.e.⁸⁾

Bulini su zauzimali prostor između Trogira i Omiša. Njihovo ime znači "stanovnici gradina".⁹⁾

Hilini (*Hilejci*) stanovali su, uglavnom, oko rta Planke zapadno od Trogira. Njih je bilo i u Kaštelanskoj zagori. Bili su vrlo ratoborni. Njihovo ime treba vezati uz grčko *híle* u značenju "šuma". Dakle: *Hilini* (*Hilejci*) znači "stanovnici šuma". Ova imena su Grci nadjenuli *Bulinima* i *Hilinima*.¹⁰⁾

III.

Značenje riječi *Iliri* još nije sasvim raščišćeno. Gruppe dovodi ime *Illyrios* u vezu s grčkom riječju *íllo* koja znači "okretati, ovijati". Oštir je došao do zaključka da se u tom imenu krije zmija, koju su Iliri naročito štovali. Pokorny i Kretschmer dovode ime *Ilira* u vezu s hidronimima *Illura* odnosno *Illuris*. Vjerojatno se motivacija primitivnih *Ilira* da u isto semantičko polje stave pojam zmijske (koju su indoevropski Hetiti zvali *illurjanka*) i pojam rijeke skriva u činjenici što zmija i rijeka jednako "vijugaju" (grčki *íllo*).¹¹⁾

Prema mišljenju pisca ovih redaka značenje riječi *Iliri* najbolje je odrediti kao "pletači torova" za stoku. Iliri su kao stočari pleli torove za svoju stoku (kao što se to i danas radi) ponajviše od grabova šiblja, jer grabom (koji je za pletenje torova najprikladniji) obiluje naša dalmatinska makija. Ovo mišljenje potvrđuje Plinijev tekst (Plin. III, 144) gdje Plinije (koji je živio u I. stoljeću pr. n.e.) tumači da su *Grabaei proprieque dicti Illyrii*,¹²⁾ tj. da su "Grabovci upravo (točno) rečeno Iliri". Dakle Iliri su "Grabovci", tj. stočari koji svoje torove pletu od graba. Kod *Ilira* kao "pletača graba" često se javlja ime *Verzo/Verzan* koje znači "pletač". Na jednom natpisu na grčkom jeziku upisano je *Verzan Grabonos*¹³⁾ što znači "pletač graba". Iliri su, kako je navedeno, naročito štovali zmijsku smatrajući je svojim totemom. I zmija i rijeka i grab "uvijaju, svijaju se". Očito je, stoga, da je mitska (arhaična) svijest *Ilira* stavila u isto semantičko polje (identificirajući ih) "pletače graba"

i zmiyu stvarajući od zmiye svog mitskog posrednika i rodonačelnika (totem). Totemizmu je, naime, cilj da prvobitnim ljudima u njihovoj borbi za opstanak osigura pomoć bezličnih prirodnih snaga uz posredništvo totema i umrlih predaka.¹⁴⁾

Ilirsko pleme *Delmati/Dalmati* (po kojemu se i naziva Dalmacija) smatralo je ovcu za svojeg mitskog posrednika i rodonačelnika. Riječ *delmē* na albanskom jeziku znači "ovca", a za Albance se smatra da su potomci Ilira. *Delmati/Dalmati* živjeli su najprije u unutrašnjosti, u današnjoj Hercegovini, a centar im je bio Duvno (Delminium), koja riječ potječe od spomenute ilirske riječi *delmē*. Tek u III. stoljeću prije n.e. spustili su se na more zauzevši obalu između Krke i Cetine. *Delmati/Dalmati* bili su vrlo ratoborni i zadali su Rimljanima velike muke pružajući im ogorčeni otpor prilikom zauzimanja Dalmacije.¹⁵⁾

Na temelju svega izloženog treba se složiti sa Gavelom i zaključiti da ni ilirski, ni unjetički, ni lužički pa ni pelaški supstrat ne označavaju etničke grupe "nego samo jače ili slabije koherentne *kulturne grupe*":¹⁶⁾ Radi se isključivo o kulturnim kategorijama, pa su Iliri kao kulturna grupa i dobili ime po svojoj glavnoj osobini: *pletanju torova za stoku*.

Osnovna vrijednost onomastikona je semantičke prirode.¹⁷⁾ Stoga je potrebno riječi neslavenskog porijekla pokušati dešifrirati (protumačiti).¹⁸⁾ Inače nam te riječi izgledaju kao "riječi bez smisla". Pri tom treba nastojati proniknuti u misao onoga tko je nadjenuo ime nekom objektu i zašto mu je nadjenuo baš to ime. Davanjem imena pojedinom objektu čovjek stvara riječi koje će u buduće funkcionirati umjesto opisa odnosnog objekta. Međutim, u onome što po sebi postoji čovjek opaža samo ono što je od vitalnog značaja za ispunjenje njegovih aktualnih ciljeva, dok zanemaruje ili ne primjećuje ono za što nije zainteresiran. Ime jednog objekta nije ništa drugo doli "etiketa jednog pojma", pa čovjek daje imena objektima prema njihovim najizrazitijim karakteristikama, tj. prema onomu "što je u datom trenutku imenujući predmet čovjek najviše imao na umu, što je tada po njegovom mišljenju bilo najvažnije, ali čemu on možda ne bi pripisao nikakav značaj u nekoj drugoj prilici".¹⁹⁾

Riječi, koje su nam ostavili Iliri kao oznake pojedinih geografskih objekata isključivo su tvorevine stočarskog društva, kojemu je bilo najvažnije imenovati (a time i upozoriti) gdje ima dobre paše (i za koje životinje), gdje ima vode, a gdje je golet.²⁰⁾

IV.

Iliri su ostavili na području Kaštela i Kaštelanske zagore ostatke svoje materijalne kulture, koji su do sad, nažalost, neistraženi. Međutim pri tumačenju tih ostataka materijalne kulture, ima mjesta primjeni analogije, koja se metoda sama od sebe nameće onda kada nema drugih načina spoznaje. U prvom redu to je analogija sa tzv. cetinskom kulturnom grupom ranog i srednjeg brončanog doba Dalmacije, koja se kultura daje pratiti uz gotovo cijeli tok Cetine prema moru.²¹⁾

Iliri kao stočari tražili su u prvom redu terene sa dobrim pašnjacima i vodom, a time obiluju Kaštela i Kaštelanska zagora. Voda je isključivi uvjet za iskorištavanje jednog pašnjaka, pa ima planina koje se ne mogu upotrijebiti za stočarenje samo stoga što nema pojila (vode) za pojenje stoke. Obično se smatra da udaljenost pašnjaka od pojila ne smije biti veća od 5 km (oko 1 sat laganog hoda). U protivnom stoka (naročito ljeti) slabi i crkava.²²⁾

Osim rječice Jadra na istočnoj strani Kaštelanskog polja nalaze se brojni izvori vode, od kojih neki ne presušuju ni ljeti. Brojne su i lokve.

Kaštelanska zagora (Trolokve, Radošić) posebno obiluje vodom. To su Bunari Pišteti (sjeverno od Radošića) i Bunari Žužej ili Žuženi (sjeverno od komšiluka Đirlića). Zatim tu je lokva Žestonica na sjevernoj padini brda Velika Trećanica (kota 605). Ovi bunari iskopani su do dubine od desetak metara, gdje se nalazi nepropusni kameni sloj. Ovi bunari bili su u privatnom vlasništvu onih kućnih zajednica koje su ih iskopale. I u doba najveće suše u Dalmaciji u tim bunarima bilo je dovoljno bistre i hladne vode, pa su stanovnici Šibenske Rogoznice (koja je udaljena oko 50 km) u doba suše dolazili pojeti svoju stoku vodom iz svojih privatnih bunara.²³⁾

Naziv *Dugobabe*, sela sjeveroistočno od Radošića, potvrđuje da su takvi privatni bunari bili kopani već u grčko-rimsko doba (a možda i ranije). Naziv *Dugobabe* treba vezati uz grčku demotsku riječ *dikós*²⁴⁾ u značenju "vlastiti (privatni)" i uz ilirsku riječ *apa* u značenju "voda".²⁵⁾ Dadu se pretpostaviti sljedeće fonetske promjene: *diko* – *w* – *ape* > *duko* – *v* – *ape* > *duko* – *v* – *abe* > *dugo* – *b* – *abe*. Dakle *Dugobabe* znači "vlastite (privatne) vode" tj. "privatni bunari". Takvih bunara ima više u Dugobabama.

Naziv *Žužej/Žužen* također potječe od grčke riječi *dikós*. Promjena inicijalnog dentala *d* u *ž* uslijedila je posredstvom jotacizma (*d* > *dj* > *ž*), što je karakterističan proces za postklasični grčki,^{25a)} a i za ilirski jezik.^{25b)} Glas *g* prešao je u *ž* uslijed asimilacije (*dugej* > *žugej* > *žužej*).

Naziv sela *Radošić* je ilirskog porijekla. Osnova ove riječi je **ard-* u značenju "voda".²⁶⁾ Otuda Iliri *Ardijejci* znači "Primorci", jer je more u širem smislu "voda". Zbog slavenske metateze likvida osnova *ard-* prešla je u *rad-*. Sufiks *-oš*²⁷⁾ i *-ić* su slavenski. Uz osnovu *rad-* mogu se vezati i riječi *Ražine* (kod Šibenika), *Rižinice* (pod Klisom) itd. Glas *ž* potječe od *dj*. Ovdje treba vezati i riječ *Radun*.

Sljedeći važni kaštelanski ilirski hidronim je *Salon* za rječicu Jadro. Otuda *Salona* kao ime grada. Usp. naš naziv grada Rijeke. Osnova ove riječi je ilirsko **sal-* u značenju "potok, rijeka".²⁸⁾ Otuda i naziv *Sladine* za lokalitet južno od sv. Marte. I ovdje je došlo do slavenske metateze likvida *sald-* > *slad-*.

Svakako najzanimljiviji je hidronim *Dilat* (*ad Dillatum, ad illatum, a* i jednostavno *Ilat*).²⁹⁾ Indoevropsku osnovu *il-* treba vezati uz hidronim *Ilera* (desni pritok Dunava u Bavarskoj) i uz hidronim *Ila* (lijevi pritok Gavi u Letoniji). Zatim grčko *ilis* u značenju "blato" kao i naziv potoka *Ilinac* u Solinu i u Poljicima i uz naziv potoka *Ilica* od kojega potoka je naslijedila

ime glavna zagrebačka ulica.³⁰⁾ Latinski sufiks *-atus* "označuje onoga koji je nečim snabdjeven".³¹⁾ Inicijalno *D* u *D-illatum* je obična proteza koja se javlja i u imenu *Almisium/Dalmisium*³²⁾ kao i u nazivu *D-ilj* (gora u Slavoniji sa koje teku brojni potoci). *Dilat*, dakle, znači "teren, predio, koji je snabdjeven vodom, potocima, blatom".

Ilirskog su porijekla i vrlo arhaični nazivi lokve *Žestinica* (na sjevernoj strani brda Trečanica) i bunara i lokaliteta *Žestinj(e)* (istočno od Bijaća oko crkve sv. Jurja od *Žestinja – puteum Gestini*).³³⁾ Ove nazive treba vezati uz ilirsku (i grčku) riječ *da* u značenju "zemlja" i uz ilirsku unutarnju glasovnu grupu *st*. Inicijalni glas *ž* potječe od ilirskog (ili srednjogrčkog) *dj* (kao kod *Ražine* i *Rižinice*). Primarni sufiks *-in* potječe od ilirskog sufiksa *-on* (usp. *Salon > Solin*).³⁴⁾ Prema tomu *Žestinica* znači "zemljana, tj. blatna lokva." Isto i bunar i lokalitet *Žestinje*.

Naziv potoka *Slanac* ili *Slani potok* (zapadno do Resnika) također treba vezati uz ilirski hidronim *sal-*, koji je zbog slavenske metateze likvida prešao u *sla-* i time se, kako to kaže Vinja, skrio "u našem jezičnom ruhu".³⁵⁾

V.

O problemu odakle toliki izvori vode u Kaštelanskom polju i Kaštelanskoj zagori treba konzultirati geografe.

Evo što o tome kaže geograf I. Rubić u svojoj studiji *Poljica* (Poljički zbornik, I, Split 1968, str. 17, 18 i 20): "Cetina je tekla po tektonskoj liniji koja je nastala u postoligocenu i rastavila Svilaju od Dinare; tok rijeke vjerojatno je pliocenskog podrijetla, tada je napravila fluvijalnu zaravan oko Sinjskog polja. Za sada se ne može sa sigurnošću reći je li ta voda prije svog udubljanja u Sinjsko polje tekla od Košuta u pravcu Dicma, Biska i Dugopolja, pa kroz Kliško grlo na Solin, i Kaštelanskim zaljevom i Trogirskim tjesnacom na Drvenička vrata (ispod Vinišća), te se ulijevala u Jadran negdje kod Arkandela – i u to doba kad su svi ovi krajevi bili u kontinentalnoj fazi. Sigurno je u svojoj pliocenskoj fazi tekla od Trilja i zahvaćala sinjsku zaravan".³⁶⁾

Zatim Rubić reasumira i kaže: "U evoluciji Cetine postoje tri faze: u pliocenu se ušće širi od Klisa i Kaštelanskog zaljeva do Arkandela i Drvenika; u pleistocenu Cetina napušta sektor od Trilja preko Klisa do Drvenika i produžuje kanjonom do Zadvarja i Stobreča (vjerojatno na Splitska vrata dalje Šolte); u postpleistocenu dobija današnji oblik, napušta stobrečko ušće i utječe kod Omiša. Kanjon Cetine od Trilja do Gubavice, postanak vodopada Gubavice, Tisne Stine (probojnica kod Povila), probojnica Cetine kod Omiša, hrbat Graca kod Gata i Naklica, kanjonski oblici Vilara, konglomerati kao riječni sedimenti, veliko ušće male rijeke Žrnovnice – sve su to interesantni morfološki oblici koji nam govore o evoluciji riječnog toka Cetine, i vjerojatno o tri njena ušća kod Solina (odnosno Drvenika), kod Stobreča (odnosno u Splitskim vratima) i današnjem ušću rijeke."

Rubić dalje navodi:

"Narod kaže da južno od Čaporice mnogo vode propada u podzemlje. Neki su tvrdili (prof. Umberto Girometta i prof. M. Margetić) da odatle voda protječe u izvor Jadra, gdje stalna količina vode izvire unatoč najvećoj suši."

Pisac ovih redaka čuo je od svog pok. profesora Umberta Giromette mišljenje da se ispod Dugopolja nalazi veliko podzemno jezero i da otud potječe i voda Jadra.

Kada bi geografi i hidrografi bojenjem ispitivali porijeklo kaštelanskih izvora i potoka moglo bi se o svemu tome više toga reći.

VI.

Konačno treba se osvrnuti i na dva značajna kaštelanska oronima, a to su Kozjak i Opor. O tim oronimima pisao sam u mome članku "Toponomija Mosora i Kozjaka" objavljenom u Vjesniku za arheologiju i historiju dalmatinsku, LXXV – 1981, Split 1981, str. 241-284. Evo što sam tu rekao:

"Naziv *Kozjak* treba vezati uz grčko *Tragúrion* u značenju "kozje brdo". Prema Georgievu riječ *koza-*, *kozi-* ("koza") je tračkog porijekla (iako smatra da tumačenje nije baš sigurno). Dio Kozjaka iznad planinarskog doma, koji je poviše Kaštel Sućurca, naziva se *Baba*. Grčka riječ *mekás* znači "koza", a koradikalna je, prema Budimiru, sa homerskom onomatopejom *mekázo* i sa našim "mekati, meketati". Kratinova je, pak, onomatopeja za meketanje ili blejanje *beêbeê*. Za kolebanje *e/a* u ilirskom jeziku usp. *Pletor/Plator, Dalmatae/Dalmatae* i dr. To je, prema Budimiru, tipično ilirsko kolebanje kratkih vokala *e/a*. Stoga se opravdano može pretpostaviti da Kratinovoj onomatopeji *beêbeê* odgovara ilirsko *Bába*, koje se je sačuvalo u brojnim balkanskim oronimima. Kretschmer smatra da je riječ *Bába* trakijsko-frigijskog porijekla. Prema Georgievu pradomovina Frigijaca bila je centralna Makedonija. Mayer, pak, nalazi mnoge jezične podudarnosti između ilirskog i frigijskog jezika. Kod frigijske riječi *Bába* naglasak je (paroksiton!) na prvom slogu. Dakle isto kao i kod hrv.-srp. oronima *Baba*. Za inicijalni naglasak (accentus intensionis initialis) Sapir primjećuje da postoji tendencija automatskog stavljanja naglasaka na prvi slog u riječi. I u ilirskom jeziku naglasak je po pravilu na prvom slogu riječi, tj. "Anfangsbetonung". Vezivanje ilirskog naziva *Bába* uz pomenutu Kratinovu onomatopeju omogućuje i tumačenje njegovog značenja kao "kozje brdo", "Kozjak". Imena su, kaže Budimir, "upotrebljiva samo onda kada nam je semantem poznat". Prema Georgievu jedna etimologija je sigurna ako tumači cijelu riječ i ako se značenje može utvrditi kombiniranom metodom. Netom dana etimologija ilirskog naziva *Bába* zadovoljava te zahtjeve Georgieva. Prema njemu, naime, glavni princip određenja značenja naziva pomoću kombinatorne metode je: prijevod točni ili prividni. Stanovništvo, kao što on kaže, daje nazive geografskim objektima prema njihovim glavnim karakteristikama. Ako staro stanovništvo nestane, novo naziva iste objekte prema istim principima tako da novi nazivi izgledaju

kao prevedenice starih. U mnogim slučajevima, pak, ističe Georgiev, radi se o zaista pravom prijevodu. Isti pojam ("kozje brdo") ogleda se u sva tri naziva (ilirskom *Bába*, grčkom *Tragúrion* i slavenskom *Kozjak*). Grci su preveli ilirski naziv, a Slaveni su zatekli i preveli oba ranija naziva (ilirski i grčki). Prihvaćanjem ovog tumačenja oronima *Baba* dade se protumačiti i prezirni naziv *babuni* za bogumile (patarene) kao "kozari", a *babunska vjera* kao "kozarska vjera". Da su ilirski stočari na *Mosoru* i *Kozjaku* bili vjerojatno isključivo kozari posvjedočuju ne samo pomenuti nazivi nego i činjenica što su tereni tih brda napodobniji za takvu vrst stočarenja. Uostalom i za susjedni Brač Plinije (*Naturalis historia*, III, 152) kaže da je "*capris laudata*".

Dio brdašca zapadno od crkve sv. Nofra (kota 208) kod Bijaća također se naziva *Babe*. Taj dio kaštelanskog polja obiluje ilirskim gomilama, a tu je bilo i srednjovjekovno selo.

Brda između planine Kapele i planine Kozare klasični pisci (Ptolomej i Strabon) nazivaju *Bébia óre*,³⁷⁾ tj. "kozja brda". Dakle i današnji naziv planine *Kozara* je prevedenica iz ilirskog jezika.

Za *Opor* sam u pomenutom članku naveo sljedeće:

"Uz *op* ("voda") i *or* (*óros*) u značenju "brdo" može se vezati naziv najzapadnijeg dijela brda *Kozjak*, od *Malaške* na zapadu do *Labina*. To brdo narod naziva *Opor* a tako ga piše i austrijska specijalka. Ovaj oronim zabilježen je 1311. g. u obliku *Oppor*, a Ptolomej ga piše *Ouporúm*. Georgiev nalazi u Epiru arhaični oronim *Oropós* koji tumači kao dor. *óros* (at. *óros*) u značenju "montagna" a *-apos* kao "fume, acqua". Prema tomu kod našeg *Opora* samo je izmijenjen redosljed članova složenice."

VII.

Vraćajući se početnoj temi ovoga članka, tj. ilirskim ostacima na području Kaštelanskog polja i Kaštelanske zagore mislim da neću pogriješiti ako gomile i gradine prepisem tzv. *cetinskoj kulturi* ranog i srednjeg brončanog doba Dalmacije.³⁸⁾ Međutim treba uzeti u obzir da se je ta kultura na prostoru južno od Krke nastavila i u željezno doba.³⁹⁾ Za tu kulturu karakteristične su gradine odnosno gradinska naselja na vrhuncima brda. Ostaci takve jedne gradine nalaze se i na *Kozjaku*. Evo što sam o tome pisao u spomenutom članku:

"*Bíranj* je naziv kote 631 na *Kozjaku*, odmah do *Malaške*. Tu su još vidljivi tragovi ilirske gradine i antičkih zidova. Da je tu nekad bila ilirska gradina posvjedočuje, osim materijalnih relikata, i sam naziv koji se veže uz ilirsko *baúrion/byrion* u značenju "kuća, stan". Rimski *Burnum* (Ivoševci kod Kistanja) upisan je u Tab. Peut. kao *Burno*. Ova riječ sačuvana je i u nazivu *Birno/Biranj*, kako se naziva selo kod Šibenika. Oblik *Birno* ukazuje na promjenu *u > y > i*. Inače je, kako se vidi, potpuno sačuvan izvorni oblik *Burno*, kako ga piše Tab. Peut. Kod oblika *Bíranj* došlo je, zbog slavenske

adaptacije, do umetanja nepostojanog *a*, umekšanja nazala i otpadanja završnog vokala *o*."

Poblize o toj gradini ne mogu se izjasniti jer nisam arheolog. Svakako uočljivo je da ima i starijih i novijih gradinskih elemenata. Kao noviji element u prvom redu treba istaknuti zavijeni zapadni ulaz u gradinu, što je tipično za željezno doba a i za helenistički utjecaj.⁴⁰⁾

Za nadati se je da će naši arheolozi u buduće posvetiti više pažnje ilirskom dobu Kaštelanskog polja i Kaštelanske zagore. To je danas još moguće, a sutra tko zna, jer današnje doba ruši nemilice sve ostatke naše historije i prahistorije, pa nama današnjim kulturnim poslenicima budući naraštaji neće oprostiti što u ovo doba manije devastacije starih kultura u ovome našem kraju nismo hitno spašavali ono što se spasiti dađe kao što je bio spašen Lepenski Vir.

B I L J E Š K E:

- 1) V. Omašić, Povijest Kaštela, Split 1986, 10.
- 2) S. Dow, The Greeks in Bronze Age, Rapports, Stockholm 1960, 4,5.
- 3) A. Benac, Prediliri, Protoiliri i Prailiri, Centar za balkanološka ispitivanja, knj. 1, Sarajevo 1964,62.
- 4) A. Benac, Prediliri ..., 62.
- 5) A. Benac, Prediliri ..., 65.
- 6) A. Benac, Prediliri ..., 69, 70.
- 7) A. Benac, Prediliri ..., 73.
- 8) A. Stipčević, Iliri, Zagreb 1974, 27.
- 9) A. Mayer, Die Sprache der alten Illyrier, Band I, Wien 1957, 99; Isti, Band II, Wien 1959, 29.
- 10) A. Mayer, Die Sprache ..., Band II, 51.
- 11) M. Pera, Toponomija Mosora i Kozjaka, VAHD, LXXV, Split 1981, 256.
- 12) P. Skok, Etimologijski rječnik hrvatskog ili srpskog jezika, Knj. I, Zagreb 1971, 599.
- 13) A. Mayer, Die Sprache ..., Band I, 358
- 14) A. Stipčević, Iliri, 190.
- 15) A. Stipčević, Iliri, 39; M. Zaninović, Ilirsko pleme Delmati, Godišnjak IV, Sarajevo 1966, 83; A. Mayer, Die Sprache ..., Band I, 118.
- 16) B. Gavela, O ilirskom supstratu na Balkanu, Godišnjak III, Sarajevo 1965, 157.
- 17) M. Pavlović, Onomastica illyrica, u Onomastica jugoslavica, 1, Ljubljana, 1969, 24.
- 18) R. Jakobson, Fonologija i fonetika, u Lingvistika i poetika, Beograd 1966, 233.
- 19) M. Pera, Toponimija Mosora i Kozjaka, VAHD, LXXV – 1981, Split 1981, 241, 242; M. Pera, Prilog problemu naziva grada Splita, Kulturna baština 9-10, Split 1979, 26.
- 20) M. Pera, Toponimija Mosora i Kozjaka, 277.
- 21) I. Marović, Novi prilozi upoznavanju ranog brončanog doba u srednjoj Dalmaciji i južnoj Bosni, VAHD, LXXIV, 23; Isti, Prilozi poznavanju brončanog doba u Dalmaciji, VAHD, LXXV, Split 1981, 58; Isti, Rezultati dosadašnjih istraživanja kamenih gomila oko vrela rijeke Cetine u god. 1953, 1954, 1958, 1966. i 1968, 71.
- 22) M. Pera, Toponimija Mosora i Kozjaka, 279.
- 23) M. Pera, Toponimija Mosora i Kozjaka, 279.
- 24) Th. Gulas, Synchronon leksikon tes elenikes gloses, Athenai 1961, 672.
- 25) A. Mayer, Die Sprache ..., Band II,7.
- 25a)R. Simeon, Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva, I, Zagreb 1969, 621.

- 25b) A. Mayer, Die Sprache..., Band II, 205.
 26) V. I. Georgiev, Introduzione alla storia delle lingue indeuropee, Roma, 1966, 133.
 27) P. Skok, Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, Knjiga II, Zagreb 1972, 574.
 28) A. Mayer, Die Sprache..., Band II, 97.
 29) V. Omašić, Povijest Kaštela, Split, 1986, 28.
 30) V. I. Georgiev, Introduzione..., 361; M. Pera, Toponimija Mosora i Kozjaka, 256.
 31) M. Pera, Prilog problemu naziva grada Splita, Kulturna baština 9-10, Split 1979, 32.
 32) A. Mayer, Die Sprache..., Band II, 38.
 33) V. Omašić, Povijest Kaštela, 66, 85.
 34) A. Mayer, Die Sprache..., Band II, 197, 216, 223.
 35) M. Pera, Toponimija Mosora i Kozjaka, 243.
 36) Prema tablici iz I. Rubić, Geografija svijeta, I, Zagreb 1957, str. 28, pliocen je trajao oko 7 milijuna godina, diluvij ili pleistocen oko 1 milijun godina, a aluvij ili holocen, tj. današnjica oko 10.000 godina. Oligocen je trajao oko 15 milijuna godina.
 37) A. Mayer, Die Sprache..., Band I, 83.
 38) Usp. I. Marović, Rezultati dosadašnjih istraživanja kamenih gomila oko vrela rijeke Cetine u god. 1953, 1954, 1958, 1966. i 1968, u Materijali XII, Zadar 1976, 71.
 39) Z. Brusić, Prehistorijski i ranoantički nalazi u šibenskoj okolini, u Novija i neobjavljena istraživanja u Dalmaciji, Split 1978, 29, 33.
 40) Usp. Š. Batović, Bribir u prapovijesti, u Novija i neobjavljena..., 15, 17.

Miroslav Pera

AUS DER ÄLTESTEN VERGANGENHEIT VON KAŠTELA

Zusammenfassung

In diesem Artikel versucht der Verfasser in kurzen Zügen die älteste Vergangenheit von Kaštela zu erforschen.

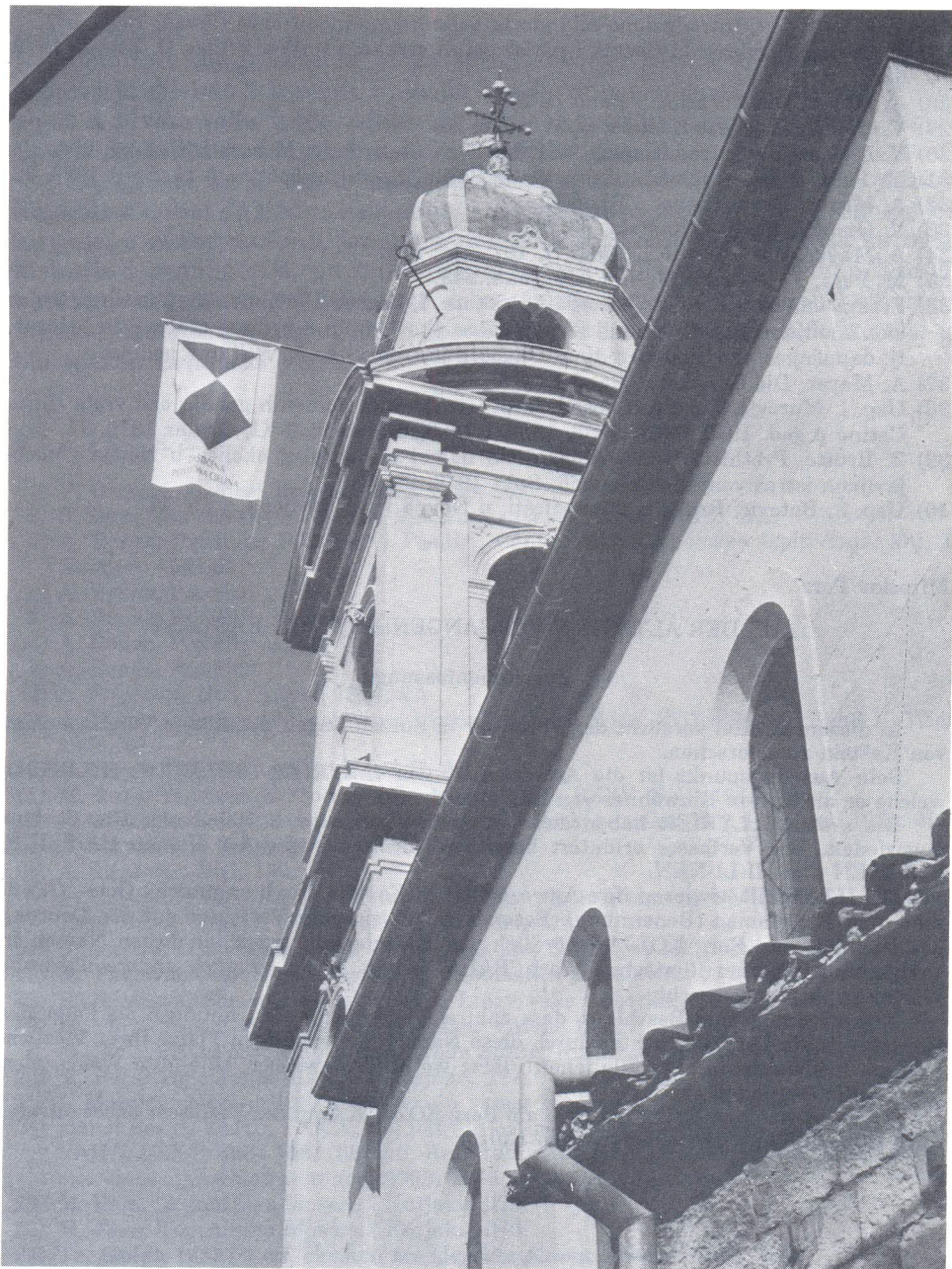
Sein Ausgangspunkt ist die Anwesenheit von ILLYRIER (BULINEN, HILINEN), welche er als älteste Einwohner von Kaštela erkennt.

Die ersten ILLYRIER haben sich wahrscheinlich etwa 2 000 J. vor Ch. G. hier angesiedelt. Der Verfasser erläutert besonders die Bedeutung der Namen ILLYRIER, BULINEN und HI-LI-NEN.

Die ILLYRIER bewiesen ihre Anwesenheit in Kaštela durch zahlreiche Orts-, Gewässer- und Bergnamen (Benennung). Besonders hält sich der Verfasser auf der Deutung des Namens vom Berg KOZJAK nördlich von Kaštela auf, indem er diesen Namen in Verbindung mit dem illyrischen Wort "BABA" bringt, wobei er auch andere illyrische Wörter zu deuten versucht.

Er kam daher zum Beschluss, dass zahlreiche illyrische Benennungen als Folge des Bedarfes illyrischer Viehzüchter durch diese Namen alle wichtigen Plätze ihrer Viehzüchtere zu kennzeichnen, d.h. alle jenen Plätze wo es Trinkwasser, eine gute Weide, aber auch kahle Gegenden gab.

An der illyrischen Ruine BIRANJ am Berg KOZJAK fand der Verfasser nebst ältester auch Elemente aus der helenistischen Kultur.



*Split, Crkva sv. Križa u Velom varošu
Foto: Z. Buljević*